

Repetitsiya — spektakl xatti-harakatini tahlili

Sh. Usmonov

*QDU “San’atshunoslik” kafedrası
professori*

Annotatsiya

Mazkur maqolada teatr jarayonining eng muhim bosqichi — repetitsiya jarayoni va uning spektakl dramaturgik tuzilmasidagi oʻrni tahlil qilinadi. Repetitsiya aktyor, rejissyor hamda sahna elementlari oʻrtasidagi ijodiy aloqaning shakllanishida markaziy rol oʻynaydi. Maqolada xatti-harakat tahlilining nazariy asoslari, psixofizik mexanizmlari va amaliy ahamiyati yoritilgan.

Kalit soʻzlar:

teatr, repetitsiya, xatti-harakat, rejissyorlik tahlili, aktyorlik mahorati, mizansena, psixofizika, sahna ifodasi.

Teatr san’atining hayotiy kuchi — bu sahnadagi xatti-harakatdir. Tomoshabinni hayajonga soladigan, sahna haqiqatini yaratadigan kuch aynan aktyorning jonli harakati, uning ichki holatini tashqi shaklda ifoda etish qobiliyatidir. Biroq bu jarayon spektakl premyerasida emas, balki uning repetitsiya bosqichida shakllanadi.

Teatr san’ati — bu jonli ijod jarayoni boʻlib, u har bir harakat, soʻz va hissiyot orqali tomoshabin ongiga estetik taʼsir koʻrsatadi. Ushbu jarayonning markazida repetitsiya turadi. Repetitsiya — bu spektaklni yaratuvchi barcha ijodiy kuchlarning bir nuqtada jamlanadigan, izlanish va topilmalarning sinov maydonidir.

Repetitsiya jarayonida aktyor oʻz obrazini shakllantiradi, rejissyor esa asarning badiiy gʻoyasini sahna tili orqali ifoda etish yoʻllarini izlaydi. Shu bois, teatr nazariyachilari repetitsiyani “sahna tafakkurining laboratoriyasi” deb ataydilar.

Repetitsiya — bu sahna asarining “laboratoriyasi”, unda aktyor oʻz obrazini yaratadi, rejissyor esa sahna dramaturgiyasini shakllantiradi. Shu sababli repetitsiya teatr san’atining eng murakkab, ammo eng ijodiy bosqichidir. Unda aktyorning har bir harakati, har bir qarashi, pauza yoki jim turishi — barchasi tahlil qilinadi, sahna qonuniyatlariga moslashtiriladi.

Repetitsiya — bu spektaklning yaratilish bosqichlaridagi eng muhim jarayonlardan biridir. U sahna asarining badiiy konsepsiyasini amaliy shaklga keltiradi. Aktyorlar sahna matnini oʻrganib, uni oʻz shaxsiy tajribasi, hissiyotlari bilan boyitadi.

Rejissyor esa bu jarayonda nafaqat boshqaruvchi, balki hamkor va tahlilchi sifatida ishtirok etadi. Har bir sahna, har bir pauza yoki ohang teatr tili orqali

aniqlanadi. Shu tariqa, repetitsiya orqali spektaklning dramatik asosi mustahkamlanadi.

Sahna xatti-harakati — bu aktyorning ruhiy holatini, ichki konfliktini va obrazning mantiqiy harakatini aks ettiruvchi vosita. Har bir xatti-harakat maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Stanislavskiy ta'limotiga ko'ra, "harakat fikrni tug'diradi", shuning uchun aktyor har bir sahna orqali o'z fikrini jismoniy va ruhiy jihatdan ifoda etadi.

Repetitsiyada rejissyor aktyorning harakatlarini kuzatadi, tahlil qiladi, kerak bo'lsa, o'zgartiradi. Shu tarzda, harakatlar tizimi badiiy izchillikka ega bo'ladi. Masalan, "Hamlet" obrazida har bir nozik imo-ishora, nigoh yoki tana holati ichki kechinmaning timsoliga aylanadi.

Repetitsiya jarayonida rejissyor nafaqat aktyor o'yinini, balki butun spektaklning sahnaviy kompozitsiyasini ham tahlil qiladi. Bu — sahna dekoratsiyasi, yoritish, musiqiy fon va ritmik oqimni o'z ichiga oladi.

Rejissyor tahlili orqali asarning umumiy g'oyasi va emotsional kulminatsiyasi belgilanadi. Misol uchun, zamonaviy rejissyorlar sahna harakatini minimalizm yoki metaforik ifoda usullarida qo'llab, tomoshabinni tafakkuriy jarayonga jalb etadilar.

Aktyor o'z obrazini chuqur his qilish, unga ruhiy jihatdan kirish va u bilan yashashni o'rganadi. Psixologik tayyorgarlik aktyor uchun muhim bosqich bo'lib, bu jarayonda u "ichki harakat" konsepsiyasini o'zlashtiradi.

Stanislavskiy tizimida bu "maqsad va vazifa" tamoyillari orqali amalga oshiriladi. Ya'ni, aktyor har bir sahnada nima uchun va nima yo'lida harakat qilayotganini anglab oladi.

Stanislavskiy ta'kidlaganidek: "Repetitsiya — bu o'rganish emas, bu ijodning o'zi." Demak, repetitsiya aktyor uchun nafaqat tayyorgarlik mashg'uloti, balki sahnada yashashni o'rganish jarayonidir.

Repetitsiya tushunchasi va teatr jarayonidagi o'rni. Repetitsiya — fransuzcha "répétition" so'zidan olingan bo'lib, "takrorlash, mashq qilish" ma'nosini bildiradi. Teatr san'atida bu atama aktyor, rejissyor, musiqachi, rassom va texnik xodimlar tomonidan spektaklni sahnalashtirish uchun olib boriladigan ijodiy tayyorgarlik jarayonini anglatadi.

Repetitsiya jarayonining asosiy maqsadi — matn, mizansena, sahna harakati, ritm va tempo orqali sahnadagi hayot haqiqatini yaratishdir. Bu jarayon quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: Stol atrofidagi repetitsiya — asarni o'qish, tahlil qilish, personaj psixologiyasini tushunish.

1. Harakat repetitsiyasi — mizansena, harakat va plastika ustida ishlash.
2. Texnik repetitsiya — yorug'lik, musiqa, rekvizit, dekoratsiyalar bilan uyg'unlikni sinab ko'rish.

3. Yakuniy repetitsiya — butun spektaklni butunligicha ijro etish.

Har bir bosqichda rejissyorlik tahlili markaziy rol o'ynaydi. Rejissyor aktyorlarning harakatlarini nazorat qiladi, ularning sahna holatini mantiqan asoslaydi va tomoshabin idrokiga yo'naltiradi.

Repetitsiyada xatti-harakat tahlili: nazariy asoslar. Teatr nazariyasida xatti-harakat (deystviye) tushunchasi aktyorlik mahoratining asosini tashkil etadi. Xatti-harakat — bu sahnada faoliyat olib borish, ya'ni obrazning ichki maqsadi bilan tashqi

holatining birligi. Har bir aktyor sahnada “nimani istayapman” degan savolga aniq javob topishi kerak. Bu — motivatsiya, ya’ni harakat manbai.

Stanislavskiy tizimida bu “to’siq va maqsad” nazariyasi orqali tushuntiriladi: har bir sahnaviy holatda obraz maqsad sari intiladi, unga to’siqlar qarshilik ko’rsatadi, shu ziddiyat esa dramatik energiyani hosil qiladi.

Repetitsiyada aktyor: har bir sahna uchun maqsadni aniqlaydi; o’z harakatini psixologik asoslaydi; har bir harakatni jonli motiv bilan bajarishni o’rganadi.

Shunday qilib, xatti-harakat tahlili repetitsiyada aktyorga mantiqiy, psixologik va jismoniy uyg’unlikni ta’minlash imkonini beradi.

Rejissyorlik nuqtai nazaridan repetitsiya jarayoni. Rejissyor uchun repetitsiya — bu spektakl konsepsiyasini jonlantirish bosqichi. U sahnada asar g’oyasi qanday ifodalanishini, har bir epizod qayerda kulminatsiyaga chiqishini, tomoshabin hissiyotini qanday boshqarishni sinab ko’radi.

Rejissyorlik tahlili quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi: sahna harakatlarini kompozitsion tuzish (mizansena); aktyorlar orasidagi ritmik muvozanatni yaratish; sahnaviy markazni aniqlash; harakat va pauzalar orqali dramatik ritmni shakllantirish.

Repetitsiyada rejissyorning asosiy vazifasi — aktyorlarni “sahnada yashash” holatiga olib kirishdir. U aktyorlarning harakatini mexanik ijrodan ozod etib, ularni ichki ishonch bilan harakat qilishga o’rgatadi.

Mashhur rejissyor V. Meyerxold shunday degan edi: “Repetitsiya — bu sahna me’morchiligining asosini qo’yishdir.” Demak, rejissyor uchun har bir harakat, har bir detal — bu spektaklning umumiy arxitekturasini tarkibidir.

Repetitsiya jarayonida aktyorning eng muhim vazifasi — psixofizik uyg’unlikni ta’minlashdir. Bu degani, ichki hissiyot (psixika) va tashqi ifoda (fizika) bir butunlikda ishlashi kerak.

Harakat — aktyorning fikridan tug’iladi, hissiyot orqali shakllanadi, jismoniy ifodada yakun topadi. Agar bu zanjir uzilsa, aktyorlik ishonarliligi yo’qoladi.

Psixofizik tahlil jarayonida: aktyor o’z tanasini “fikir ifoda vositasi”ga aylantiradi; har bir harakatning ichki motivini his qiladi; sahna fazosini faol his etadi.

Bu jarayon aktyor uchun o’ziga xos laboratoriya bo’lib, u orqali obrazning ichki dinamikasi va tashqi plastikasini uyg’unlashtiradi.

Teatr jamoaviy san’atdir. Shuning uchun repetitsiya ham faqat individual ish emas, balki jamoaviy ijod jarayonidir. Aktyorlar o’zaro muloqotda sahna energiyasini yaratadilar. Rejissyor ularning harakatlarini yagona dramaturgik tizimga birlashtiradi. Sahnada rassomi, yorituvchi, bastakor, kostyumchi kabi mutaxassislar esa bu harakatga badiiy shakl beradi.

Shunday uyg’unlik natijasida sahna “jonlanadi”, spektakl o’z ruhiga ega bo’ladi.

Repetitsiya jarayonining mukammalligi — bu teatr jamoasining badiiy uyg’unlik darajasi bilan o’lchanadi.

Repetitsiya teatr san’atining ijodiy laboratoriyasi bo’lib, u nafaqat mashq jarayoni, balki badiiy tafakkurning shakllanish maydonidir. Unda rejissyor — me’mor, aktyor — ijodkor, sahna esa — ruhiy maydondir.

Har bir harakat, har bir pauza, har bir predmet bilan ishlash jarayoni — bularning barchasi repetitsiyada tahlil qilinadi, sinovdan o’tadi, takomillashtiriladi.

Repetitsiya natijasida aktyor obrazni ichdan his etadi, rejissyor spektakl ritmini topadi, sahna elementlari esa o'z estetik uyg'unligiga erishadi.

Natijada, teatr tomoshabinga ruhiy haqiqatni uzatadi — bu esa san'atning eng oliy vazifasidir.

Repetitsiya — bu teatr san'atining yuragi, aktyor va rejissyor ijodining eng muhim birlashgan nuqtasidir. Aynan repetitsiya jarayonida spektaklning ruhiy-psixologik mazmuni shakllanadi, sahna harakati tahlil qilinadi va badiiy yaxlitlikka erishiladi.

Har bir muvaffaqiyatli spektaklning ortida o'nlab tahlil qilingan, qayta-qayta sinovdan o'tgan repetitsiyalar turadi. Shu bois, teatr san'atini chuqur o'rganish uchun repetitsiya jarayonini ilmiy tahlil qilish, u orqali aktyor mahorati, sahna psixologiyasi va rejissyorlik tafakkurini o'rganish dolzarb masala hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Usmonov R. Rejissura. O'quv qo'llanma- T: Fan, 1997.
2. Abdusamatov H. Drama nazariyasi. - T.: G'. G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 2000.
3. Maxmudov J. Aktyorlik mahorati. O'quv qo'llanma. - T., 2005.
4. Umarov M. Mannon Uyg'ur estetikasi. O'quv qo'llanma,- T.: Musiqqa, 2007
5. Yuldashev Karim, Juraeva Mamlakat Alijanovna - PINDUS Journal of Culture, Literature, and ƏLT 04.02.2022 - Features of Dramaturgy
6. Yuldashev Karim, Juraeva Mamlakat Alijanovna - Oriental Art and CultureUzbekistan. Volume 2 Issue 4. 12.2021 - Light life
7. Yuldashev Karim, Juraeva Mamlakat Alijanovna - PINDUS Journal of Culture, Literature, and ƏLT 18.06.2022. Volume 2 No 6 ISSN 2792-1883 - Gulom Zafari Playwright (1889-1938)